

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Микитюк Юлії Володимирівни

«Комплімент як мовленнєвий акт (на матеріалі німецькомовних драматичних творів XVIII–XX ст.)»,

подану на здобуття наукового ступеня

кандидата філологічних наук

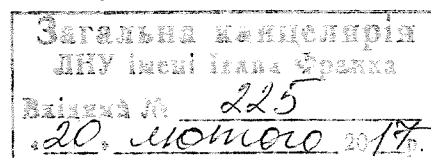
за спеціальністю 10.02.04 – германські мови

(Львів: Львівський національний університет

ім. Івана Франка, 2017. – 232 с.)

Еволюційна динаміка компліменту як мовленнєвого акту (далі – МА) в німецькій лінгвокультурі з його лінгвопрагматичними властивостями та системнодіяльнісним підходом у німецькомовних драматичних творах XVIII–XX ст. потребує ґрунтовного дослідження й опрацювання, оскільки МА компліменту є результатом внутрішнього розвитку мови та її мінливості, спричинених змінами комунікативних потреб суспільства певного етносу. Мовлення як динамічний процес завжди буде магістральною проблемою в лінгвістиці.

У дисертації Микитюк Юлії Володимирівни «Комплімент як мовленнєвий акт (на матеріалі німецькомовних драматичних творів XVIII–XX ст.)» розглянуто мовленнєвий акт компліменту та його еволюцію в німецькомовних драматичних творах XVIII–XX ст. у межах антропоцентричної наукової парадигми в поєднанні з лінгвокультурологією й психолінгвістикою. Опрацювання саме цих аспектів компліменту як МА ще не було предметом поглибленого вивчення. Зокрема не розкрито питання щодо виокремлення умов його реалізації, з'ясування функції компліменту в драматичному діалозі та виявлення динаміки їх змін, аналізу тематично-сміслових особливостей компліментів упродовж XVIII–XX ст. у німецькій лінгвокультурі, опису типів реакцій на комплімент і динаміки впливу екстралінгвальних

чинників на його активацію, ідентифікації мовних особливостей реалізації прямих та непрямих компліментів. Ще не досліджено еволюцію компліменту в межах історичної прагмалінгвістики й діяхронної лінгвокультурології на базі німецькомовних драматичних творів XVIII–XX ст. У цій роботі відображено цілком свіжий погляд на розкриття функціонування динамічності компліменту як МА. Ураховуючи сказане вище, розуміємо значимість та актуальність дослідження проблематики лінгвістики тексту, лінгвостилістики, прагмалінгвістики, діяхронної лінгвокультурології й соціолінгвістики, які перемістилися нині в центр лінгвістичних досліджень.

Усе це, а також визначення динаміки впливу екстралінгвальних чинників на висловлення компліменту, ідентифікація реалізації мовних засобів компліменту та встановлення змін у типах реакції на комплімент протягом семи літературних епох дає підставу вважати рецензовану працю актуальною.

Мета наукової розвідки – комплексний аналіз МА компліменту та його еволюції у творах німецькомовних драматургів XVIII–XX ст. Для розв'язання конкретних завдань дисертантом розглянуто й проаналізовано текстовий масив 8-томної антології німецькомовних драматичних творів під загальною назвою «Der Kanon. Die deutsche Literatur. Dramen», виданої Марселем Райх-Раніцкі у 2004 р., у якій методом суцільної вибірки виокремлено 1555 текстових фрагментів, що містять МА комплімент. Антологія нараховує 43 драматичні твори 23 німецькомовних письменників від середини XVIII до кінця XX ст. (Г. Е. Лессінга, Ф. Шиллера, Й. В. Гете, Г. фон Кляйста, Ф. Раймунда, Й. Нестроя, К. Граббе, Г. Бюхнера, Ф. Геббеля, А. Шніцлера, Г. фон Гофмансталя, Ф. Ведекінда, К. Штернгайма, Г. Гауптманна, О. фон Горвата, Б. Брехта, М. Фріша, Ф. Дюрренматта, П. Вайса, Т. Бернгарда, Б. Штрауса, Г. Мюллера, П. Гакса) загальним обсягом 4434 сторінки. Таке дослідження компліменту як комплексного МА на базі німецькомовних драматичних

творів проведено вперше. Установлено лінгвопрагматичний статус компліменту як МА, відмежовано його від суміжних МА, як-от: похвала, лестощі, вітання та привітання, – а також від іронічних й етикетних компліментів; наведено дефініції компліменту та умови його реалізації. Результати наукового дослідження є внеском у розвиток лінгвістичної прагматики, теорії ввічливості й теорії мовленнєвих актів. Дисертантом доведено, що комплімент – поліфункціональний емотивно-оцінний фатичний МА, а обов'язкові умови його реалізації – контекстуальні та фонові знання мовця й адресата, психологічні, ситуативні та логічні пресупозиції, комунікативна мета, щирість, прагматична коректність. Досліджено МА компліменту в типології різних теорій. Так, у межах теорії іллокутивної ієрархії комплімент визначено як домінуючу іллокутивну дію, а реакцію на нього – як субсидіарну іллокутивну дію. Проте, як указує дисертант, ця теорія передбачає виключно позитивну реакцію з метою задоволення перлокутивного ефекту домінуючої іллокутивної дії – компліменту. А фактичний матеріал засвідчує, що реакція на комплімент виходить далеко за межі виключно його позитивного сприйняття. Комплімент та реакція на нього є так званими двочленими секвенціями, що відповідають за зміну мовців (с. 29–30). Однак хоча формально комплімент має секвенційну структуру, проте в комунікативному аспекті не обмежується діалогічною формою (с. 30). Показано комплімент у генології, зокрема співвіднесеність мовленнєвого акту (МА) до мовленнєвого жанру (МЖ), де дисертант розглядає МЖ як складну сукупність МА (с. 38), тобто комплімент є одним із МА, що входять до етикетно-оцінних МЖ, які виступають складовими частинами побутового дискурсу (с. 68). Комплімент визначено як стратегію позитивної ввічливості, що зменшує соціальну дистанцію, посилює солідарність між мовцем та адресатом (с. 68). Методологію й методи дослідження розглянуто комплексно та поетапно. Серед основних теоретичних підходів роботи – *лінгвопрагматичний*, у межах котрого мінімальною

комунікативною одиницею, яку реалізовує комплімент, визначено *мовленнєвий акт*, а структура компліменту формується *локуцією*, *іллокуцією* та *перлокуцією*, *системно-діяльнісний*, що ґрунтується на принципах *діахронної лінгвокультурології* та *історичної прагмалінгвістики*. Здобувачем вироблено власну методологію аналізу *діахронного розвитку компліменту*. Вивчення цих й інших питань здійснено дисертантом на належному рівні, що засвідчує розуміння та осягнення досліджуваної проблеми. Беззаперечний факт полеміки дисертанта стосовно зазначеної теми (на кшталт: комплімент можна віднести як до *експресивів*, так і до *констативів* (К. Бах та Р. Гарніш) (с. 71), що відповідають *репрезентативам* або *асертивам* (Дж. Серль), (с. 72)), що також засвідчує її відповідний науково-теоретичний рівень і власне бачення проблеми. Чітко висвітлено теоретико-методологічні засади дослідження МА компліменту, доведено, що елементом його пропозиційного змісту є позитивна оцінка одного з аспектів, а комплімент визначено як *неінституційний, неконвенційний, неритуальний МА*, тобто *ширий та доброзичливий комплімент як елемент позитивної стратегії ввічливості*, що ґрунтується на зближенні співрозмовників. Показано, що в межах *принципу кооперації* Г. П. Грайса, для них характерне дотримання *максим якості й доречності*, а в теорії Дж. Ліча – *максим схвалення, скромності та симпатії*.

Микитюк Юлія Володимирівна дуже ґрунтовно підходить до проблем лінгвопрагматичних особливостей компліменту в німецькомовних драмах. Власним її доробком уважаємо такі позиції: 1) визначення умов реалізації компліменту та реакції на нього: зокрема це *попередні умови*, а також *умови пропозиційного змісту, комунікативної мети, щирості, прагматичної коректності, психічного підґрунтя*; 2) виокремлення основних комунікативних інтенцій мовця; 3) визначення функції компліменту; 4) характеристика головних тем компліментів: *внутрішній світ, досягнення й уміння, зовнішність та власність адресата й*

визначення основних видів реакцій на комплімент: *позитивну, негативну та гібридну*, а також відсутність реакції на комплімент; 5) аналіз впливу *позамовних чинників*, зокрема *статі й статусу*, на висловлення компліментів, у ході якого виявлено, що більшість їх говорять чоловікам (це комплімент переважно щодо їхнього внутрішнього світу або досягнень та вмінь), а не жінкам (отримують найбільше компліментів стосовно своєї зовнішності й внутрішнього світу), а найважливіша комунікативна інтенція мовців обох статей – це вираження емоцій і встановлення солідарності зі співрозмовником; аналіз *статусу* засвідчив, що більшість компліментів висловлюють рівні за статусом співрозмовники; 6) класифікація компліментів за способом вираження інтенції на *прямі й непрямі*, а за ступенем експлікації смислу на *прямі перформативні, прямі експліцитні, непрямі експліцитні та непрямі імпліцитні*. Ці питання, що є предметом аналізу II розділу, розглянуто лінгвістично грамотно, із відповідними висновками про тематично-сміслову характеристику компліментів і типи реалізації експліцитних та імпліцитних смислів під час висловлення прямих і непрямих компліментів та характеризуються новизною.

Уважаємо доцільним відзначити цікаве вирішення актуальних питань III розділу дисертації, які в контексті історичної прагмалінгвістики й діяхронної лінгвокультурології видаються нам теоретично та практично значимими: виокремлено п'ять основних (Просвітництва, Ваймарської класики, Бідермаєру, літературного модернізму, післявоєнного періоду) та дві перехідні (між класикою, романтикою й якобінізмом і Ваймарської республіки) епохи й розкрито основні суспільно-історичні та культурно-естетичні тенденції цих періодів, у межах яких досліджено становлення ввічливості і її реалізацію в МА компліменті (с. 136); еволюцію норм увічливості, що відображається в компліментах, розглянуто на основі аналізу тематично-сміслових, функціональних особливостей компліменту та реакції на комплімент, впливу екстралінгвальних чинників на висловлення компліментів, типів реалізації прямих і

непрямих компліментів (с. 144–145); найпоширеніша комунікативна інтенція «виразити емоції» засвідчила виконання функцій компліменту, як *вияв захоплення, поваги та визнання, флірт чи зваблення й освідчення в коханні* (с. 146) та посідає чільне місце в епоху Просвітництва й в епоху літературного модернізму, проте найменше виражається в післявоєнний період (с. 153), проаналізовано діахронний розвиток найважливіших функцій компліменту в межах цієї інтенції та інших інтенцій; у тематичному аспекті виокремлено шість груп компліментів: внутрішньому світові, досягненням і вмінням, зовнішності, власності адресата, а також компліменти іншим особам та етикетні компліменти з відсутніми тематичними ознаками та показано зміну цих тематичних груп упродовж семи епох (с. 153–158): тематика твору й суспільно-історичні реалії зумовлюють частотність уживання компліментів (с. 157–158), зокрема в епоху Просвітництва існувало багато компліментів щодо внутрішнього світу, у післявоєнний період переважають компліменти стосовно зовнішності, досягнень, умінь та власності адресата. Установлено, що протягом XVIII–XX ст. реакція на аналізований МА є насамперед негативною, а гібридна реакція часто засвідчує власну скромність (с. 162). Показано вплив статусу та статі співрозмовників на висловлення компліментів, їхніх тематично-сміслових характеристик і функціонування (с. 168–169) та встановлено збільшення кількості висловлювань між рівноправними за статусом мовцями (с. 185); аналіз гендерного аспекту засвідчив, що у XVIII ст. адресатами компліментів виступають переважно чоловіки. Починаючи з XIX ст., кількість компліментів жінкам суттєво збільшується; у кінці XVIII ст. найбільше цінується внутрішній світ жінки, а в XIX–XX ст. – її зовнішність (с. 186); зафіксовано зниження кількості прямих експліцитних компліментів у кінці XX ст. та збільшення непрямих імпліцитних. Відтак здобувач називає комплімент замаскованою формою ввічливого спілкування (с. 186).

Дисертант подає й аргументує свої позиції переконливим фактологічним матеріалом, інтерпретація якого дає підставу верифікувати гіпотетичні думки автора стосовно досліджуваної проблеми. Відзначимо якісний аналіз фактичного матеріалу. Справляють позитивне враження розроблені здобувачем діаграми та додатки.

Оформлення дисертації відповідає чинним державним стандартам.

Високо оцінюючи рецензовану дисертаційну працю Микитюк Ю. В., висловлюємо деякі критичні зауваження, які загалом не порушують цілісної концепції автора й логіки дослідження, а мають дискусійний характер та містять певні побажання, а саме:

- 1) у підпункті 1.3.3. «Відмежування компліменту від суміжних МА» (с. 39–52) Ви розмежуєте комплімент від суміжних МА, як-от: *похвала, лестощі, вітання та привітання* – і визначаєте його як неінституційний, неконвенційний, а отже, неритуальний МА, тобто предметом розгляду є щирий та доброзичливий комплімент, який Ви також відмежуєте від *етикетних й іронічних компліментів*. Чи можна вважати етикетні й іронічні компліменти псевдокомпліментами? Як Ви розмежуєте комплімент від етикетного компліменту? (Адже етикетний комплімент може бути також щирим і доброзичливим). Чи можете назвати власні ознаки розмежування етикетного компліменту від компліменту? Як відрізнити комплімент від об'єктивної оцінки? І дотичне запитання: Чи розмежуєте Ви поняття емоцій та почуттів? Адже, як зазначено на с. 15, більшість дослідників компліменту вживають їх синонімічно;
- 2) матеріал дослідження підтвердив важливість явища компліменту як мовленнєвого акту, про що й зазначає дисертант у роботі та підсумовує у висновках. Проте в нашу добу простежуємо непопулярність компліменту в сучасному німецькомовному дискурсі. Як це можна пояснити? Чи є різниця висловлення

компліменту у функціональних стилях художньої літератури та повсякденного мовлення й чим вона обґрунтована?

- 3) дослідження компліменту як комплексного МА на базі німецькомовних драматичних творів від середини XVIII до кінця XX ст. проведено вперше. У третьому розділі в змісті рецензованої роботи дисертантом окреслено матеріал дослідження. Чи не краще було б окреслити його і в змісті другого розділу наукової розвідки?
- 4) фактичний матеріал подано в роботі основним текстом 14 шрифтом (дисертація містить 156 прикладів). Варто було б набрати його меншим шрифтом (скажімо, 12) або курсивом, для легшого сприйняття та увиразнення. У дисертації трапляються деякі повтори, як наприклад у висновках до розділу II та загальних на с. 131; 187 рецензованої праці;
- 5) потрібно відзначити літературну мову дисертантки, правильне стилістичне оформлення тексту, відсутність граматичних огріхів. Водночас рекомендуємо уникати вживання виразу «дисертаційне дослідження» (на с. 38, с. 62, с. 164), який має певний тавтологічний характер (його можна замінити на «дисертаційну працю», «наукову розвідку»). Подекуди простежуємо пунктуаційні, орфографічні огріхи та описки, наприклад: с. 26 «Релевантними для дисертаційної роботи...», с. 65 «Компліменти у застарілому значенні «ввічдивого вітання» зараховано як...», с. 73 «адже комплімент трпактуємо як один із МА».

Отже, дисертація Микитюк Юлії Володимирівни «Комплімент як мовленнєвий акт (на матеріалі німецькомовних драматичних творів XVIII–XX ст.)» є самостійним і належно виконаним дослідженням із певною долею наукової новизни, у якому отримано обґрунтовані результати стосовно еволюції компліменту в німецькій лінгвокультурі й установа

його лінгвопрагматичного статусу як МА, що становить значний внесок у розвиток лінгвістичної прагматики, теорії ввічливості, лінгвістики тексту.

Розгляд компліменту як МА у творах німецькомовних драматургів XVIII–XX ст. з урахуванням лінгвопрагматичного та системно-діяльнісного підходів і його комплексний аналіз й еволюційна динаміка, що характеризує рецензовану працю, робить її актуальною, теоретично значимою й практично цінною.

Зміст автореферату та основних положень дисертації ідентичні.

Автореферат дисертації й публікації здобувача (9) відображають основні теоретичні положення дисертаційної праці.

Дисертація Микитюк Юлії Володимирівни «Комплімент як мовленнєвий акт (на матеріалі німецькомовних драматичних творів XVIII–XX ст.)» відповідає сучасним вимогам ДАКу до кандидатських дисертацій, а її автор заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови.

Офіційний опонент –

кандидат філологічних наук, доцент

Лисецька Наталія Григорівна,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,

факультет іноземної філології,

кафедра німецької філології

ЗАСВІДЧУЮ
вчений секретар університету
"14" 02 2017р.
Мисецька Л.С.